

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 65 (1980)
Heft: 15

Artikel: Romontsch(s) el survetsch militar
Autor: Decurtins, Paul
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881831>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 16.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Romontsch(s) el survetsch militar

da Paul Decurtins

Per nus Romontschs ei il far militer ina caussa tudestga. Quei fatg ha gia dau bia de patertgar e discussiunar en «gremis militars» avon, duront e suenter il survetsch. Era scrivanzas sur da quei tema dat ei entiras plunas. Denton che las talantias pli u meins ligiontas ed engaschadas havesien midau in jota vid la situaziun san ins buca constatar.

Questas lingias tscherchan perquei buca de far midadas revoluziunaras vid il sistem de milissa, mobein vulan descriver in tec la situaziun allarmonta dil lungatg romontsch el militer e far attents il lectur sils aspects minimals per ina migliur. Ei setracta d'in'emprova de resumar il sentir e patertgar de roschadas Romontschs che serimnan onn per onn cun cassacca e barlacca militara per absolver il cuors de repetiziun (en Surselva) – per tudestg. Las ponderaziuns suandontas serestrenschan silla truppa d'infanteria che para d'esser representativa pil sentir, pater-tgar e sedeportar de nus Romontschs el vestgiu verd. Nus essan per-tscharts che la survesta ei buca completa; nus sperein denton ch'ella seigi simtomatica.

La situaziun el battagliun de muntogna 91

Max Frisch constatescha en si'ovra «Dienstbüchlein» ch'ils camonds cuorts vegnien adina exprimi en tudestg de scartira – e buca en tudestg svizzer. El pretenda ch'in camond el lungatg «elevau» tudestg punctueschi la distanza denter officier e schuldau e pari era d'esser pli ligionts. Ch'il romontsch vegn buca duvraus sco lungatg de commando tier truppas romontschas ha denton (aunc) auters motivs:

- per l'ina la munconza d'officiers e sutofficiers romontschs,
- per l'otra la mischeida de schuldada romontscha e tudestga ella medema cumpignia.

Tier nus Romontschs decida per regla il lungatg-mumma digl officier sur dil lungatg de commando d'ina secziun ni d'ina cumpignia – tier nos cumpatriots talians e franzos encuntercomi ei il lungatg-mumma della schuldada decisivs. Cun auters plaid: truppas romontschas ein dependentas d'officiers e sutofficiers romontschs – e quels mauncan per gronda part.

La pli gronda part della schuldada d'infanteria della Surselva ademplescha il survetsch el battagliun 91. La structura linguistica della schuldada ellas singulas cumpignias san ins caracterisar sco suonda:

emprema cumpignia:	per gronda part schuldada romontscha
secunda cumpignia:	mo schuldada romontscha
tiarza cumpignia:	mo schuldada taliana
quarta cumpignia:	per gronda part schuldada romontscha
cumpignia de stab:	per gronda part schuldada romontscha.

La cumparegliaziun della structura dil lungatg-mumma dils officiers cun quella della schuldada leventa magari malesser. Sco la tabella suandonta muossa ein ils officiers de lieunga romontscha ualti rars. Ultra de quei fatg stuein nus deplorablamein constatar ch'ils officiers ch'ei buca d'idiom sursilvan fan exclusivamein diever dil lungatg tudestg el ravugl dil battagliun 91.

Tabella: structura dil lungatg-mumma dils officiers dil battagliun 91

	<i>tudestg</i>	<i>sursilvan</i>	<i>romontsch engiadines</i>	<i>auters idioms</i>	<i>talian</i>	<i>total</i>
maior			1			1
capitani	6	1		1	2	10
premlit.	7	3*		1	2	13
litinent	13		2	1	4	20
TOTAL	26 (59%)	4 (9%)	3 (7%)	3 (7%)	8 (18%)	44 (100%)

* cun Daniev van dus de quels vi tier la reserva

La situaziun disfavoreivla dil romontsch el battagliun 91 ei pli u meins la consequenza digl «import d'officiers». Ina pintga survesta della provegnientscha e dimora dils officiers accentuescha ils dubis, schebein ins sappi insumma tschintschar de truppas romontschas en Surselva. Sco la suandonta tabella muossa habitescha in de 44 officiers dil battagliun 91 en Surselva.

Tabella: Dimora dils officiers dil battagliun 91

	Surselva	Engiadina e vallad. talianas	Cuera e contuorn	tiara bassa	total
maior				1	1
capitani	1		3	6	10
premliti- nenti	2		5	5	13
litinent	4		12	4	20
total	1 (2%)	7 (16%)	20 (45%)	16 (37%)	44 (100%)

Sche nus legin «Igl noss sulom» digl onn 1941 vesein nus ch'il s'foss denter schuldada ed officiers en tiara romontscha – badelaus entras differenza de lungatg e provegnientscha – existeva gia duront la secunda uiara mundiala. In motiv per consolaziun ni per consternaziun? Lein tedlar C. M. Brenn en quei connex: «Cun igls sotufficiers bass savainsa discorrer rumantsch, els èn da nossa pasta, ma gio igls ufficiers subalterns, litinent e premlitinent, recruteschan per gronda part ord valladas pi dumestas e pir igl tgipitona, maior, premcolonel e colonel vignan or dallas capitalas, noua ins discorra angal tudestg essend tgi tranter nossas rocas muntognas madireschan angal darar capacitats strategicas.»

Certas premissas eran pli baul ed ein secapescha aunc oz necessarias per la carriera d'officier. Denter auter munglass ins cumandar bugen. Gie, aschi bugen, ch'ins ei promts d'obedir in liung temps per amur digl astgar cumandar silsuenter. In'otra vertid indispensabla ei l'ambiziun persunala. Relaziuns memia zun mudestas ein plinavon buca fetg adattadas per iniziar carrieras militaras. Ei vegn supponiu che las premissas numnadas seigien aunc oz pli derasadas ordeifer che enteifer la Surselva. En scadin cass paran las «clamadas militaras» d'esser plitost raras sin terren romontsch.

Ils «officiers importai» (che tschercan beinsavens tier nus la pusseivladad de promoziun) ein perquei savens la suletta sligiazion. Per els sa la damonda pertgei ch'els seigien vegni transplantai tuttenina en Surselva schizun restar in legn. Meinsvart aud'ins denton che las «plazzas eleva-

das d'officiers» seigien magari pli tschercadas en auters loghens – quei levgescha naturalmein igl «import».

La posiziun malguessa appartenent il lungatg influenzescha il secunter dil schuldau romontsch. Igl ei buca ton las difficultads de secapir che schaian ad el sil magun, igl ei plitost il sentiment de stuer saver grau per posta ded astgar s'exprimer en siu lungatg-mumma. Pigl officier della Bassa che sa pil pli buca s'adaptar al patertgar dil «sempel schuldau» ord nossas valladas ein certas reacziuns nuncapeivlas. Retenientschas, in secunter sceptic, gie schizun opposiziun passiva sefan valer tiel schuldau romontsch. Pils superiurs ei il secunter e la tenuta dil schuldau romontsch savens in legn. E la ragisch de quella sceptica: nus Romontschs havein meinsvart difficultads de s'identificar cun in'armada «tudestga» (meglier detg: cumandada da Tudestgs).

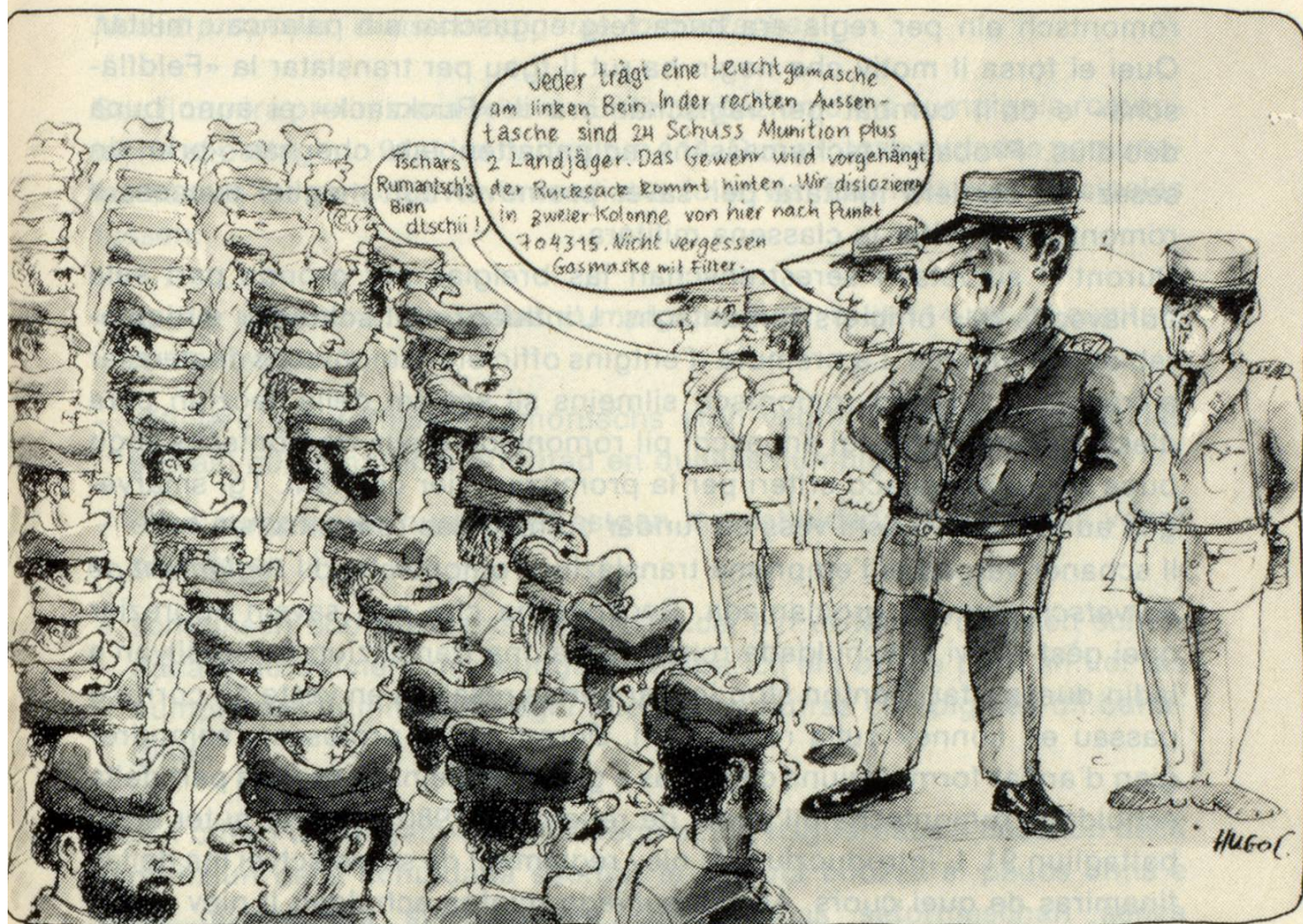
Il secunter dil schuldau romontsch (en ina cumpignia de Romontschs menada per tudestg) ei igl origin de bia damondas e tgisàs en gremis de superiurs (tudestgs). Tuttas interpretaziuns pusseivlas ein gia vegnidadas tratgas a strada. Silla tscherca de sligiazions para il remiedi «mischedar pli fetg» adina puspei d'haver bien success. En quei connex in exempel: dapi uonn tschontscha circa la mesadad dils sutofficiers della secunda cumpignia dil battagliun 91 mo tudestg.

Scola militara – scola tudestga

Officiers subalterns romontschs – ina raritad – ein pertscharts dell'impurtonza e della valeta che la schuldata attribuescha alla pusseivladad de saver tschintschar romontsch ella secziun. Pil pli ei la schuldata loscha de saver far paleis ch'ei vegni tschintschau mo romontsch ella secziun. Franc beneventassen ils pertuccai era cumpignias romontschas.

Ins sto denton buca sfegliar anavos lunsch ella memoria per schar reviver il temps dils suffels bein schi crius. Il seconversar denter in schuldau ed in officier en lungatg romontsch (curios!?) ni ils camonds en lungatg romontsch leventavan malaveglia e malsegirezia tier certs commandants pli aults. Quella tenuta, ch'ei zuar era buca semidada d'in di sin l'auter, catt'ins per cletg oz strusch pli.

Ord motifs pratics – probabel – vegn la scolaziun fundamentala dil schuldau, la recruta, fatga mo per tudestg. Per regla ein ils Romontschs duront la recruta mintgamai ella minoritad aschia ch'ins sto acceptar la situaziun ed emprender igl «alfabet militar» tudestg. Cunquei ch'ei dat neginas scolas militaras romontschas anflein nus sin quei territori pia mo

autodidacts pli u meins versai. E quei tunschess buca per menar andantamein ina cumpignia per romontsch. Ina scolaziun fundamentala supplementara en lungatg romontsch fuss per schuldada e superiurs indispensabla. Pertgei vuler pretender ch'il schuldau romontsch sappi s'exprimer tuttenina el militer per romontsch senza instrucziun andanta ei sco de vuler far leger igl «Ischi» in scolar primar cun scola tudestga. Tgei avantatgs che l'introducziun dil lungatg romontsch el militer purtass ha negin intercuret. En scadin cass vegnessen l'identitad e la solidaritad romontscha enfirmidas. Pil lungatg fuss ei in grond gudogn – ina sfera totalmein tudestgada daventass spazi romontsch. Nus Romontschs savessen apprezzar ina sliigiun praticabla.

Emprovas per in remiedi

Igl engaschi endinau per la promoziun dil lungatg romontsch el militer para buca d'empermetter gronds merets. Ils promoturs dil lungatg

romontsch ein per regla era buca fetg engaschai sin palancau militar. Quei ei forsa il motiv che negin ha rut il tgau per translatar la «Feldfläscha» e ch'il cumbat per ragischar ora il «Ruckzack» ei aunc buca decidius. Probabel tschercass'ins adumbatten tals che han «priu sin sesez» la carriera militar per saver promover cun meglier success il romontsch enteifer la classena militar.

Duront il survetsch serestrenschan las breigias per gronda part silla bunaveglia dils officiers romontschs. L'influenza dil schuldau ei deplorablemin minima. La premura d'entgins officiers romontschs de derasar e francar il lungatg romontsch silmeins sil scalem della secziun para d'esser stenta vana. Igl engaschi pil romontsch e pils Romontschs vegn buca risguardaus sco criteri per la promoziun tier capitani. Tgi smarveglia aunc ch'ei va schi vess de fundar cumpignias romontschas?

Il schaner vargau ei l'emprema translaziun romontscha dil *reglament de survetsch* vegnida proclamada. Secapescha che nus savein apprezziar quei gèst visavi la schuldada romontscha. Ina translaziun en sursilvan e ladin duess è far. Denton ston ins far certas resalvas en vesta dil curriu e passau en connex culla repartiziun. Duront ch'ils professers semudregian d'anflar formulaziuns capeivlas e gestas sepeina la gronda part della schuldada romontscha pil cuors de repetiziun 1980 – denter auter era il battagliun 91. L'introducziun dil niev reglament de survetsch ei ina dellas finamiras de quei cuors. Aschia survegn mintga schuldau il niev reglament – secapescha en lungatg tudestg. L'ediziun romontscha ch'ei aunc buca cumparida – buca muort cuolpa dils transladers – vegn forsa repartida pli tard e piarda cheutras in bien ton de sia calamita. D'impurtonza ei naturalmein era l'instrucziun partenent il cuntegn dil niev reglament de survetsch. Quella sefa spirontamein per tudestg. Ins sa buna mein tschintschar de cletg che l'ediziun romontscha fuvà aunc buca cumparida il matg vargau schiglioc fuss il schischuri staus perfetgs: schuldada cul reglament romontsch, referents tudestgs e mieds d'instrucziun tudestgs. Igl ei de star mal pils transladers ch'han fatg tonta lavur pil giat.

Ni ei forsa tuttina buca tut piars? La munconza de cader romontsch para de degradar quellas breigias. Il reglament de survetsch en romontsch era destinaus pil schuldau romontsch e buca per la cruna de cudischs.

Sco la petiziun dil battagliun 114, inoltrada igl onn 1978, demuossa, fatschenta la damonda dil lungatg-mumma ell'armada era ils Ladins. Davart dellas autoritads cumpetentas demuoss'ins capientscha, fa denton cun buna raschun attents silla enconuschenta munconza d'officiers e sutofficiers romontschs.

Nossa proposta: duas cumpignias romontschas

Sco finamira preliminar vesein nus la fundaziun d'ina cumpignia romontscha el battagliun 91 ed el battagliun 114. Cun pintgas midadas persunalas savess'ins entscheiver immediat a fular via. Las mesiras principalas fussen:

- surdar il commando dellas cumpignias II/91 e III/114 ad in capitani romontsch,
- officiers e sutofficiers romontschs ston vegnir integrai (suenter las scolas) cun emprema prioritad en quellas cumpignias
- ellas cumpignias numnadas astgan mo schuldada romontscha vegni partida en
- schilunsch sco greveziass pils pertuccai ein evitablas duessen schuldada e sutofficiers de lieunga tudestga, ch'ei oz gia parti en tier las cumpignias numnadas, vegni integrai en autras cumpignias dil battagliun.

Sch'il criteri dil lungatg-mumma vegn adina risguardaus a caschun della repartiziun della schuldada suenter la recruta cuozza ei paucs onns e duas cumpignias spirontamein romontschas seformeschan senza caschunar direzias per schuldada e superiors.

Sin fundament dil niev reglament de survetsch savessen officiers, sutofficiers e schuldada vegni scolai fundamentalmein el diever dil lungatg romontsch el militer. Expressiuns capeivlas ed uniformas fussen per part gia avon maun. E la translaziun dil reglament de survetsch fuss tuttavia buca pil giat . . .